

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Ову књигу Филолога уредили
М. ПАВЛОВИЋ Р. БОШКОВИЋ М. ПЕШИКАН

Секретар
Ж. СТАНОЈЧИЋ

Књ. XXX — св. 1—2

БЕОГРАД
1973

Велимир МИХАИЛОВИЋ

(Нови Сад)

ПОРЕКЛО ИМЕНА НАШИХ МАНАСТИРА

(Бездин, Обеда)

Манастир Бездин налази се у румунском делу Баната. Лежи на речици по имену Бездан, рукавцу реке Мориша. По свој прилици основан је у XIV веку за време српских деспота.

Прву историјску потврду о имену овога манастира налазимо 1539. године. Запис гласи: „Поче се манастирѣ Бездинѣ правити.“¹ Половином XVIII века Темишварска администрација га назва „Moneraer Kloster“, јер је манастир основан на територији Мунаре. У једном немачком извештају из 1740. године читамо „Kloster Besdin“ и „Besdiner Kloster“. Исте године помиње се парох Веселиновић „Besdinensis“.²

Основни филолошки проблем представља други слог овог топонима, тачније речено самогласник *и*. Према данашњем језичком осећању, које је у овом случају идентично и за XIV па и за остале векове до нашег доба, манастир би се морао звати Бездан, исто као и речица на којој лежи. Он се, међутим, од најстаријих времена назива Бездин. Другим речима *Bez-дѣпъ може на нашем терену да буде само Без-дан, а никако Без-дин. Етимологија назива овог манастира, дакле, не може се објаснити на словенском материјалу. Логично звучи да решење потражимо преко румунског језика. И збиља, у румунском језику постоји и именица *Bezñă* у значењу *ѝровалија*, *амбис*, а у Олтенији налазимо и топоним који гласи *Bezđina* или *Bizdina*. Румунски ономастичар Јоргу Јордан има пуно право када тврди да је овај румунски топоним постао од истоименог хидронима.³ Садашње значење румунске речи *Bezñă* упућује само на један семантички аспект словенског узора: на

¹ Љубомир Стојановић, *Сѣтари срѣпски записи и наѣписи*, бр. 4963.

² Архимандрит Иларион Зеремски, *Срѣпски манастири у Банату, њихов ѝосѣтанак, ѝрошлосѣ и одношај ѝрема Румунима*, Сремски Карловци, 1907, стр. 98, 107.

³ Iorgu Iordan, *Toponimia româneasca*, edit. Academiei 1963, стр. 500.

географски термин чија је етимологија јасна — без дна. Међутим, у нашем језику постоји још једно значење речи *бездан*, које је искључиво везано за изворе, реке или бунаре. У многим крајевима српскохрватског језичког подручја (нарочито у централној Србији и Срему) бездан означава изворе, а у селу Новим Карловцима у Срему се и данас уместо бунара каже *бездан*.⁴ Одсуство оваквог значења у румунској речи *Bezna* говори довољно јасно да назив манастира Бездана није искључиво румунска креација. Макако то чудно звучало, ствараоци назива овог топонима нису били само Срби, већ и Румуни. То управо показује други слог назива Бездин, који нас упућује на румунске фонетске законе. Према томе, име манастира Бездина представља српско-румунску креацију. Овакав закључак је супротан од мишљења Боровског и Зеремског. Зеремски тврди да „румунском елементу на територији старе Чанадске жупаније нема трага од настаријих времена па све до XVIII века.“⁵ Лингвистичка анализа овог топонима показује да је Бездан постао од нашег облика Бездан румунским посредством што у конвенци значи да је приликом оснивања манастира, или касније, у његовој близини био присутан и румунски етнички елемент.

Почетком XVI века (вероватно после 1501. године), недалеко од средњовековног града Купиника, основан је манастир Обеда. Познат је по томе што се у њему 1509. године замонашила Ангелина Бранковић.⁶ Данас овај манастир више не постоји, а на њега подсећа само оближњи хидроним Обедска бара, у научном свету познат као последњи остатак европске прапуме.

Нешто више од једног века касније забележено је и село поред манастира. Његова прва историјска потврда је из 1714. године, када је то село фиксирано у облику Обџдџ.⁷ Ово исто село је расељено свакако између ове године и 1736. јер ове последње године није забележно у списку топонима Срема. Међутим, у овом истом извору налазимо у селу Дреновцу презиме *Obedianin*⁸, и то два пута, што значи, бар у овом случају, да је успомена на ишчезли топоним постојала још у језичкој свести. За разлику од села које се називало Обџдџ, манастир је носио име Обеда, судећи по следећем запису из 1774. године: „Лето

⁴ Саопштио Никола Депало, родом из Нових Карловаца.

⁵ Архим. Иларин Зеремски, *нав. дело*, стр. 97.

⁶ Др Душан Поповић, *Срби у Војводини*, књ. I, Н. Сад 1957, стр. 93.

⁷ Др Душан Поповић, *Грађа за историју Београда 1711—1739*, Споменик

1774. . . . азъ грешни Христифоръ Малетичъ приложих сию книгу . . . при храмѣ святаго благовешенія, зовоми ѡбеда, при Сави реки . . .“⁹ Сам запис довољно јасно говори да је манастир још постојао после средине XVIII века. Према Ђурђу Бошковићу ова дрвена црква „мајке Ангелине“ порушена је тек 1930. године.¹⁰

Етимологија овог необичног назива није решена до данашњег дана. Пишући о селу Обед у околини Загреба, које се у латинским документима помиње већ 1213. године, Тома Маретић (уредник овог дела Рјечника) закључује да је његово „постање тамно.“ Ово исто тврди и за микротопоним (ороним) на острву Крку који гласи Обидин.¹¹ Сличну констатацију налазимо и код Дикенмана који за Обед, леву притоку реке Купе, каже да је „etymologisch unsicher“, али допушта могућност да је мађарски антропоним Ebed постао од словенског Обед.¹² Необично значајну чињеницу представља податак да се манастир Обед налазио на острвцу истога имена.¹³ Идентичну географску паралелу констатујемо на другом крају земље — у Црној Гори, где на Скадарском језеру налазимо полуострво по имену Обида.¹⁴ Терен око данашње Обедске баре, пун трске, па чак и живог блата, неодољиво подсећа на предео око Скадарског језера, које се не одлукује великом дубином, па према томе, исто као и Обедска бара, на својим обалама има сличан, мочваран изглед. Из ове паралеле види се довољно јасно да су скадарска Обида и сремска Обед хидроними. Ако овоме додамо још и латински цитат о хрватском селу Обед из XIII века, добијамо утисак да се овде ради о неком географском термину, везаном искључиво за воду. Потврда гласи: „Ad paludem Obed, ad terram, circa quam est Obed Iutosum“.¹⁵ Не улазећи у семантичку страну ове основе, треба поменути још да микротопоним Обидице у селу Милијевићима у Црној Гори представља „мртву воду.“ Према томе, сви ови примери су у неку руку везани за текућу или стајаћу воду, те због тога и етимолошка истра-

⁹ Запис се налази у једној штампаној србуљи у манастиру Крушедолу (Љ. Стојановић, Записи . . . бр. 2886).

¹⁰ Ђурђе Бошковић, *Црква мајке Ангелине*, Гласник Историјског друштва Новом Саду, књ. XII, стр. 216—220.

¹¹ APj, VIII, 328.

¹² Ernst Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, Teil II, Heidelberg 1966. с р. 53.

¹³ Димитрије Руварац, *Опис српских фрушкогорских манастира*, Сремски Карловци 1903. стр. 38.

¹⁴ Јован Ердељановић, *Сџара Црна Гора*, Српски етногр. зборник, књ. 39, Београд, 1926. стр. 202, 204.

¹⁵ APj, VIII, 323.

живања треба усмерити у том правцу. Вратимо се на примере из Рјечника Академије ЈАЗУ у коме се облици Обед и Обидин, узети заједно, третирају као микротопоними „тамна постања“. Остављајући за моменат по страни хидронимијску основу *ob-běd-, треба рећи да врх Обидин на острву Крку нема никакве везе са хрватским средњовековним обликом Обед, па, према томе, ни са сремским манастиром Обеда. Крчко Обидин, лужичко Obden (> нем. abend)¹⁶ из XIV века, као и новгородски топоним Обиден из XIII века¹⁷ припадају антропонимијској основи *obdĕn- од глагола *bъdĕti. Према томе, овде се не ради о истим основама, јер се средњовековно Обед може (бар за сада) везати само за један једини географски термин. Тај географски, тачније, хидрографски термин, гласи *беда*, а забележен је у околини града Пскова на северу Русије.¹⁸ Његово значење је *болото* — мочвара, што се потпуно слаже са горе наведеним примерима. Овакво решење има и својих слабих страна. На првом месту, осим ове дијалекатске руске речи нема других словенских паралела. У доста опширној литератури о словенској географској терминологији овај дијалекатски термин није ни једном употребљен, ни као директни извор, ни као паралела. Међутим, с друге стране овај семантички, па и фонетски моменат (рус. диј. *беда* — мочвара) одговара примерима на тлу српскохрватског језичког подручја. Другим речима, „ad paludem Obed“ у Хрватској у XIII веку, острво и манастир Обеда на Сави у XVI веку, као и полуострво Обида на Скадарском језеру у Црној Гори, могу се врло лако извести од псковског географског термина *беда* у значењу *мочвара*. (*bĕda > *ob-bĕda). Можда се баш због овог момента, што не постоје друге словенске паралеле, и не може говорити о коначној етимологији овог руског дијалекатског географског термина (консеквентно томе и наших топонима),¹⁹ али вреди напоменути да између руског севера и јужнословен-

¹⁶ Eichler Ernst, *Zur Rekonstruktion der altsorbischen possessivischen Ortsnamen von Tur L'ubaj, usw.* Studia jęz. pośw. prof. dok. St. Rospond. стр. 297.

¹⁷ Арциховский А. В. *Новгородские грамоты на бересте из раскопок 1956—57.* год. Москва 1958, стр. 61.

¹⁸ *Словарь русских народных говоров, выпуск второй*, Академия наук СССР, Москва—Ленинград 1966, стр. 174.

¹⁹ Према Т. Маретићу, наше презиме Бедић долази од латинског личног имена Benedictus. Нисам сасвим сигуран у овакво решење, поготову ако се узме у обзир да у Босни постоји презиме Биједић, које указује на основу *bĕd-, а не на Bed (< Benedictus). Можда овом истом типу припада и топоним Биједин град код Ужица у Србији који се помиње у једној народној песми? У светлу оваквог објашњења треба посматрати и словеначке хидрониме Бедџ и Бедњи, које Франце Безлај изводи од прасловенске основе *bъdъnъ (*Slovenska vodna imena*, том I, Ljubljana

ских језика постоји зачуђујући број идентичних паралела.²⁰ Коначно, можда се овде ради о врло старој метафори, која се задржала једино на руском северу и јужнословенском југу? У сваком случају, име манастира Обеде у Срему, према свему овоме, треба везати за мочвару, за терен окружен плитком водом, који је могао послужити као мотив да се у далекој прошлости једно речно острвце (а касније и манастир) назове „мочвара“ или „блато“ по истом моделу као и многобројни микропоними типа Калиште, Кална, Каона и сл.

1956, стр. 52), поводећи се за Миклошићевим објашњењем да је прасловенско Вѣдѣпъ < ст. вис. нем. Butin < Bodene < лат. Butina < грч. Βυτίνη. Примери који су наведени у овом чланку говоре о томе да је основа *bǣd- словенског, а не германског порекла.

²⁰ Види мој чланак: *Неколико јужнословенско-новгородских антропонимских паралела*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. XI, Нови Сад 1968, стр. 163—175.